

Inga Kopciewicz

Walter Leistikow – malarz, grafik, projektant

Przypadająca w 2008 roku setna rocznica śmierci Waltera Leistikowa stanowi znakomitą okazję do przypomnienia sylwetki urodzonego 25 października 1865 roku w Bydgoszczy artysty. Rodzice, Friedrich Heinrich Carl i Bertha Cäcilie z domu Hoyer, mieszkali w nieistniejącym już domu u zbiegu ulic Gdańskiej i Śniadeckich (Danzigerstrasse/Elisabethstrasse); ich aptekarskie i kupieckie tradycje pozwalały prowadzić dobrze prosperującą fabrykę likierów. Już jako chłopiec w rozmowie z matką Leistikow wyraził życzenie „Tylko jeden dzień być malarzem, a potem już umrzeć”. Stało się ono wkrótce swoistym mottem przyszłego malarza. Dziecięcym marzeniom podporządkował swoje życie i swoją twórczość. Pierwsze lekcje rysunku, na które jako trzynastolatek uczęszczał do Alexandra Flotowa – bydgoskiego malarza portretów i scen historycznych, ugruntowały w nim pragnienie poświęcenia się sztuce. Ukończenie z wyróżnieniem Królewskiego Gimnazjum Fryderyka Wilhelma otworzyło mu drogę do wielu uczelni. Ambitny młodzieniec wybrał Królewską Akademię Sztuk Pięknych w Berlinie i w marcu 1883 roku rozpoczął studia. Ówczesne berlińskie środowisko artystyczne zdominowane było przez profesorów-akademików, z dyrektorem uczelni Antonem von Wernerem na czele, oraz członków „Kunstverein Berliner Künstler” („Związek Artystów Berlińskich”), dyktujących warunki i decydujących o prestiżu artysty. Sam Werner utrzymywał bliskie związki z dworem cesarza Wilhelma I, dążącego do podporządkowania sztuk plastycznych reprezentacyjnym celom monarchii Hohenzollernów. Akademicki realizm najpełniej odpowiadał pożądanej estetyce. Założenia sztuki oficjalnej nie przemawiały jednak do spragnionego nowych idei Leistikowa. Konflikt z profesorami był nieunikniony. Po sześciu mie-

Walter Leistikow w pracowni (fot. z archiwum Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy)

siącach od podjęcia nauki został relegowany z uczelni z opinią „beztalencia” – tak bowiem określono oficjalną przyczynę usunięcia studenta. Kolejny raz odezwały się dziecięce pragnienia – ambicja oraz konsekwencja w dążeniu do upragnionego zawodu nie pozwoliły na żadne urazy i jeszcze tego samego miesiąca Leistikow podjął decyzję o rozpoczęciu kształcenia w prywatnych pracowniach berlińskich artystów.

Przez Europę przetaczała się fala impresjonizmu. Choć Berlin był oporny na wszelkie nowinki w dziedzinie sztuk plastycznych, w 1883 roku udało się tam zorganizować pierwszy pokaz nowoczesnego malarstwa francuskiego. Wystawę w salonie Fritza Gurlitta z pewnością obejrzał i Leistikow. Lekcję francuskiego impresjonizmu wykorzystał w trakcie nauk u Hermanna Eschke – pejzażysty i marynisty oraz w atelier malarstwa pejzażowego Norwega Hansa Gude. Najistotniejsze stały się dla niego plenerowe studia z natury. Lasy podberlińskiego Grunewaldu, jeziora Meklemburgii, wybrzeże Bałtyku z wyspą Rugią i Zatoką Jasmundzką – to odtąd najczęściej utrwalane przez artystę pejzaże. „Na jeziora Grunewaldu patrzymy jego oczyma. On nas nauczył widzieć ich piękno”, powiedział kiedyś o przyjacielu Max Liebermann. „Romantyczny realizm” – tym określeniem badacze niemieckiego impresjonizmu wyróżnili

indywidualny styl Leistikowa przejawiający się nie w zamierzeniach wiernego odtwarzania natury, a w analizowaniu zagadnień światła, barw i kontrastów – elementów niezbędnych w wyrażaniu nastroju oraz dopełniających i wprowadzających do malarstwa nowe treści. Oryginalnie komponowane obrazy swą interesującą formę zawdzięczają metodzie kadrowania zapożyczonych z pewnością od fotografików. Nie bez wpływu na malarstwo Leistikowa pozostała znajomość z czołowym szwajcarskim malarzem symbolistą Arnoldem Böcklinem, którego poznał osobiście w Fiesole w 1900 roku. To z pewnością on udzielił wskazówek, jak w obrazie budować tak bardzo pożądaną w dobie neo-romantyzmu „Stimmung”.

W roku 1887 Leistikow założył własne atelier. Nawiązał kontakty z awangardową elitą Berlina. Bywał u najwybitniejszych malarzy, literatów i muzyków młodej generacji; gościł ich także u siebie. Poznał wówczas m.in. Edvarda Muncha, Augusta Strindberga, Gerharta Hauptmanna i Stanisława Przybyszewskiego. Szczególnie bliscy ideowo stali się mu malarze: wspomniany już Max Liebermann oraz przybyły z Królewca, via Monachium, Lovis Corinth. To razem z nimi udzielał się w powołanej w 1892 roku grupie „Die XI” (die „Elf, Die Vereinigung der XI” – „Grupa Jedenastki”), organizując coroczne, niezależne salony, a następnie w utworzonej w 1898 roku „Berliner Sezession” („Berlińska Secesja”) – ugrupowaniu awangardowych berlińskich twórców, programowo opozycyjnych ideom propagowanym przez konserwatywnych akademików; Waltera Leistikowa powołano na sekretarza formacji. Zaangażowanie artysty w działalność grupy było tak silne, że zyskał miano jej „ojca i podpory”. Pierwszy pokaz „Berliner Sezession” 20 maja 1899 roku, z udziałem zaproszonych zagranicznych twórców, odniósł ogromny sukces i stał się manifestacją nowej sztuki.

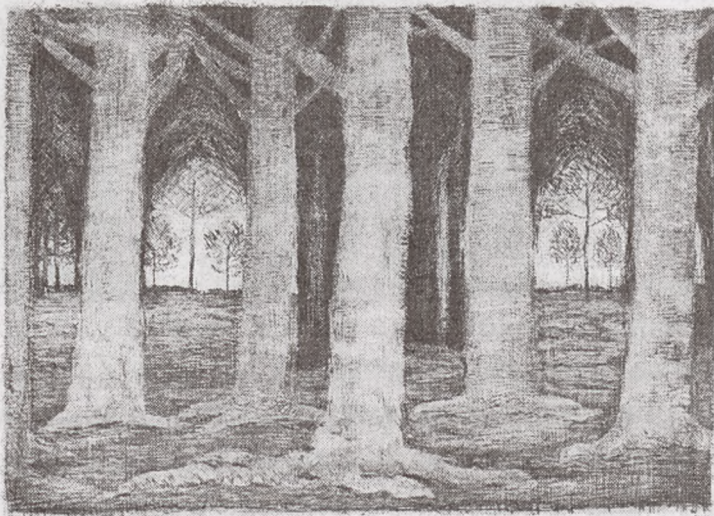

Walter Leistikow, *Łodzie rybackie*, ok. 1886, olej, tektura, nr inw. MOB/SO.10, własność: Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy

(fot. W. Woźniak)

Walter Leistikow, *Drzewa*, 1895-1899, olej, płótno, nr inw. MOB/SO.4, własność: Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy

(fot. W. Woźniak)

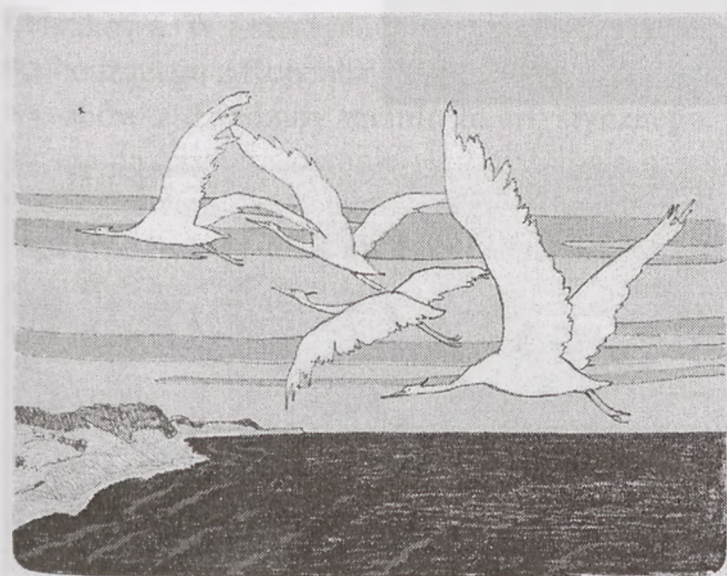
Walter Leistikow, *Wnętrze lasu (Las bukowy)*, ok. 1898, akwaforta, papier, nr inw. MOB/SO.37, własność: Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy

(fot. W. Woźniak)

Leistikow pozostawał też aktywny w dziedzinie publicystyki oraz krytyki artystycznej, odważnie wyrażając na łamach berlińskiej prasy opinie broniące nowego myślenia o malarstwie, domagając się tolerancji w sztukach pięknych i drwiąc z hermetycznych poglądów akademików. W 1889 roku Galeria Drezdeńska zakupiła obraz *Ziegeleien in Eckernförde (Cegielnie w Eckernförde, niezachowany)*; artysta zaczął odnosić sukcesy. Otrzymał też posadę nauczyciela w Kunstschule w Berlinie. W 1896 roku ukazała się drukiem powieść Waltera Leistikowa z wątkami o charakterze autobiograficznym *Auf der Schwelle (Na progu)*.

W swoich artystycznych dążeniach Leistikow utwierdził się już podczas pobytu w 1893 roku w Paryżu. Zachwyty obrazami Pierre'a Puvis de Chavannes oraz odkrywanym barwnym drzeworytem japońskim wprowadziły do jego

twórczości zasadnicze zmiany. Płaszczyznowość, wyraźny kontur, ograniczona paleta barw, kulisowe rozwiązania kompozycji – wszystko to złożyło się na wprowadzenie w obrazowaniu, niekiedy bliskiej abstrakcji, stylizacji. Dodatkową inspiracją stały się stylizowane motywy nordyckie odnajdywane w kulturze Skandynawów. Kontakty z rodziną poznanej w kręgach berlińskiej bohemy Dunki Anny Mohr (ślub w 1894 roku, ich córka Gerda przyszła na świat w 1896 roku, syn Gunnar narodził się w 1903 roku) wiązały się bowiem z częstymi podróżami zarówno do Danii, jak i Norwegii, Szwecji czy na Gotlandię. Wszystkie te elementy twórczości artysty doskonale wpisały się w założenia nowo powstającego kierunku w sztuce – secesji.

Walter Leistikow, *Żurawie*, 1898/1899, litografia barwna, papier, nr inw. MOB/SO.29
własność: Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy

(fot. W. Woźniak)

Walter Leistikow, *Pejzaż z Grunewaldu* (Widok na Jezioro Hawelskie), 1900-1905, olej, płótno, nr inw. MOB/SO.8,
własność: Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy

(fot. W. Woźniak)

Walter Leistikow, *Pejzaż norweski (Wieczór)*, przed 1904, olej, płótno, nr inw. MOB/SO.2, własność: Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy

(fot. W. Woźniak)

Walter Leistikow, *Góry*, ok. 1905, gwasz, papier, nr inw. MOB/SO.16, własność: Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy

(fot. W. Woźniak)

Koniec XIX wieku to odrodzenie autorskiej grafiki, uprawianej często nie przez zawodowych rytowników, lecz przez awangardowych artystów malarzy. Ogromny udział w popularyzacji tej dziedziny sztuki przypadł periodykom artystycznym (berliński „Pan”) i wydawnictwom literackim publikującym książki o charakterze bibliofilskim („Paul Cassirer”, Berlin). Powszechnie wówczas dążenie do syntezy sztuk znalazło odbicie w podjętej przez Leistikowa grafice warsztatowej i użytkowej. W uprawianej równoległe do malarstwa akwaforcie, akwatincie, suchej igle czy litografii artysta powracał przede wszystkim do ulubionych motywów pejzażowych, niekiedy wręcz powielając

te same tematy malarskie. Wykonywane dla „Pan-u” winiety, dzięki zapożyczeniom wprowadzonym przez Stanisława Wyspiańskiego do krakowskiego literacko-artystycznego „Życia”, znane stały się także polskiemu odbiorcy. Te niewielkie dzieła sztuki, kompozycyjnie bardzo rozbudowane, były wysoko cenione z uwagi na oryginalność stosowanych motywów – pejzaży, walczących łabędzi czy widoków jezior z żaglówkami lub łodziami Wikingów zdobionymi głowami smoków. Grafika warsztatowa przełomu wieków stanowiła zwykle punkt wyjścia dla realizacji z dziedziny grafiki użytkowej i wzornictwa. Potwierdzają to zrealizowane projekty zaproszeń na wystawy „Der Gesellschaft Deutscher Aquarellisten” („Towarzystwo Niemieckich Akwarelistów”), „Die XI”, karty członkowskiej „Deutsche Gesellschaft für Kunst u Wissenschaft in Bromberg” („Niemieckie Towarzystwo Sztuki i Nauki w Bydgoszczy”) autorstwa Leistikowa. W Skandynawii Leistikow poznał Jensa Ferdinanda Willumsena, pochodzącego z Kopenhagi malarza, grafika i fotografa, a równocześnie twórcę wyrobów z dziedziny rzemiosła artystycznego. Znajomość ta wpłynęła zapewne na zainteresowanie się Leistikowa szeroko pojętą sztuką stosowaną i wzornictwem. Zaprojektowane wówczas przez niego tapety, dywany i meble zdobione były w głównej mierze sprawdzonymi motywami zaczerpniętymi z realizacji graficznych.

Lata 90. były dla Leistikowa najbardziej płodnym i szczytowym okresem twórczości. Zdobył wówczas nie tylko uznanie, ale i sukces finansowy. Nastawienie do nowej sztuki zmieniła bowiem zarówno krytyka artystyczna, jak i przede wszystkim ostoja konserwatystów – Królewska Akademia Sztuk Pięknych. Jego realizacje znajdowały nabywców, również pośród narodowych galerii sztuk Berlina, Monachium, Drezna i Wiednia. Przełomowy dla Leistikowa był z pewnością rok 1907, kiedy to otrzymał powołanie na profesora berlińskiej akademii. Mimo że bardzo szybko postępujące symptomy śmiertelnej choroby wymuszały liczne kuracje w sanatoriach, m.in. we włoskim Merano, pozostał aktywny twórczo; powstały wówczas przepiękne górskie pejzaże, wśród nich widoki alpejskich lodowców.

Ostatnie dni życia artysta spędził w sanatorium „Hubertus” w podberlińskiej dzielnicy Schlachtensee. Dnia 24 lipca, świadomy nieuleczalności choroby (syfilis lub nowotwór), strzałem z pistoletu popełnił samobójstwo. Pochowany został na cmentarzu w Berlinie-Steglitz. Pogrzeb Waltera Leistikowa w dniu 29 lipca 1908 roku zgromadził niezliczone rzesze artystów, przedstawicieli stowarzyszeń twórczych, muzeów i akademii sztuk pięknych.

Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy posiada największą kolekcję prac Waltera Leistikowa. Rodzinne miasto rozpoczęło gromadzenie prac artysty po zorganizowanej na przełomie 1928 i 1929 roku

wystawie upamiętniającej jego dwudziestą rocznicę śmierci. Szczególne poszerzenie zbiorów nastąpiło w latach 40. XX wieku, kiedy funkcję dyrektora muzeum pełnił dr Konrad Kothe, miłośnik malarstwa niemieckiego. Dokonywano wówczas zakupów prac ze zbiorów rodziny artysty oraz na aukcjach dzieł sztuki w Berlinie, Mannheim i Kolonii. Zestaw poszerzały też dary krewnych Leistikowa. I choć straty wojenne nieco uszczupliły kolekcję, obecny przegląd prac malarskich, graficznych i rysunkowych nadal stanowi zespół najbardziej obszerny i reprezentatywny.

W zbiorach Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy znajdują się następujące realizacje autorstwa Waltera Leistikowa:

- 22 prace malarskie (oleje, akwarele, gwasze, pastele);
- siedem rysunków (kredka, ołówki, tusz);
- szkicownik z 26 kartami (akwarela);
- 18 grafik (akwaforty, akwatinty, litografie, litografie barwne);
- projekt z dziedziny grafiki użytkowej;
- trzy druki według projektu Waltera Leistikowa;
- książka autorstwa Lovisa Corinthy z dwiema oryginalnymi akwafortami.

Pamięć o wybitnym bydgoszczaninie – artyście wpisującym się w nowoczesną myśl artystyczną Europy – znalazła odbicie w zorganizowanej przez bydgoskie muzeum w grudniu 2007 roku wystawie *Na przelomie. Walter Leistikow – malarz, grafik, projektant*. Pokaz oparto na zbiorach własnych muzeum oraz realizacjach z kolekcji Muzeów Narodowych w Poznaniu i w Warszawie oraz Muzeum Okręgowego w Toruniu. Kolejną okazją do refleksji nad sztuką Waltera Leistikowa będzie pokaz przygotowany w październiku 2008 roku przez Bröhan Museum w Berlinie, na którym oprócz prac znajdujących się w zbiorach niemieckich zobaczyć będzie można obrazy i grafiki z Bydgoszczy.

Literatura (wybór)

Bröhan M., *Walter Leistikow (1865-1908). Maler der Berliner Landschaft* [katalog wystawy], Berlin 1988-1989.

Corinth L., *Das Leben Walter Leistikows. Ein Stück Berliner Kulturgeschichte*, Berlin 1910.

Hach O., *Walter Leistikow*, „Aus dem Posener Lande” 1908, R. III, nr 16, s. 342-347.

Kucza M.-J., *Malarstwo i grafika Waltera Leistikowa w zbiorach polskich*, praca magisterska z historii sztuki pod kier. prof. dra A. Ryszkiewicza, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin 1988, maszynopis w zbiorach Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy.

- Kulpińska K., *Grafika warsztatowa i użytkowa w twórczości Waltera Leistikowa*, „Pamiętnik Sztuk Pięknych” nr 2 (7), Toruń 2004, s. 137-150.
- Leistikow H., *Dem Andenken Walter Leistikows zur Wiederkehr seines Geburtstages*, „Aus dem Posener Lande” 1908, R. III, nr 20, s. 444-446.
- Romaniuk M., *Leistikow Walther Rudolph*, „Bydgoski Słownik Biograficzny”, red. J. Kutta, t. 2, Bydgoszcz 1995, s. 90-92.
- Walter Leistikow. Malarz, grafik, projektant. Na przełomie* [katalog wystawy], oprac. I. Kopciwicz, Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2008.

Halina Stabrowska – czolowa działaczka Polskiego Białego Krzyża

Wojciechowski Henryk Schmitt, wiersze
i poematy (1914) w: *Wiersze i poematy*
w: *Wiersze i poematy*, edycja naukowa
i opracowanie w: *Wiersze i poematy*. Wiersze
i poematy (1914) w: *Wiersze i poematy*
w: *Wiersze i poematy*, edycja naukowa
i opracowanie w: *Wiersze i poematy*
w: *Wiersze i poematy*, edycja naukowa
i opracowanie w: *Wiersze i poematy*
w: *Wiersze i poematy*, edycja naukowa
i opracowanie w: *Wiersze i poematy*

Halina Stabrowska (1877-1944) była
działaczką Polskiego Białego Krzyża
i organizatorką akcji społecznych
w Bydgoszczy. Była żoną
Henryka Schmitta, autora wierszy
i poematów. Jej działalność
była związana z ruchem
niezależności i walką
o wolność państwa
polskiego.

Halina Stabrowska (1877-1944) była
działaczką Polskiego Białego Krzyża
i organizatorką akcji społecznych
w Bydgoszczy. Była żoną
Henryka Schmitta, autora wierszy
i poematów. Jej działalność
była związana z ruchem
niezależności i walką
o wolność państwa
polskiego.

Halina Stabrowska (1877-1944) była
działaczką Polskiego Białego Krzyża
i organizatorką akcji społecznych
w Bydgoszczy. Była żoną
Henryka Schmitta, autora wierszy
i poematów. Jej działalność
była związana z ruchem
niezależności i walką
o wolność państwa
polskiego.